

Príomhfheidhmeannach nua an Údaráis, Micheál Ó hÉanaigh

Bunaithe ar agallamh a rinne Micheál Ó hÉanaigh le Donncha Ó hÉallaithe

Chas mé le Micheál Ó hÉanaigh in oifigí an Údaráis sna Forbacha ar an 19 Meán Fómhair. Ní raibh sé ach seachtain ina phost nua mar Phríomhfheidhmeannach ar Údarás na Gaeltachta. Is é Micheál an dara duine ón nGaeltacht agus an dara duine ó Pharóiste an Chnoic, mar a tharlaíonn, a ceapadh i gceannas ar an Údarás. Steve Ó Cúláin ó Bhoth Chuanna a bhí sa phost roimhe ar feadh cúig bliana.

As Bostún – Carna – An Lochán Beag do Mhicheál Ó hÉanaigh. Rugadh i mBostún é, mac le Maidhc Éinniú ón Aird Thiar, Carna agus Kate Johnny Mhaidhc ón Lochán Beag. Tháinig an chlann abhaile go Carna nuair a bhí sé deich mbliana d’aois agus théis cúpla bliain ansin d’athraíodar aniar agus is ar an Lochán Beag a tháinig Micheál chun inmhe.

Admhaíonn sé go raibh dúshlán ann dhó ar a thíocht ó Bhostún ach ní raibh sé i bhfad ag tíocht isteach ar an teanga mar ag an am sin is “Gaeilge uilig a bhí ag formhór na bpáistí i Roisín na Mainiach”.

Cé gur Gaeilge ar fad a labhraíodh a thuismitheoirí le chéile i mBostún, bhí comhairle curtha ag na mná rialta ar thuismitheoirí ó Chonamara Béarla amháin a labhairt leis na gasúir ar eagla go mbeidís ‘measctha suas’ idir an dá theanga. Chomh maith le sin, dúirt sé liom go raibh an-bhéim i Meiriceá ag an am ar *assimilation*, “gan a bheith difriúil”.

D’imir sé peil le Cumann Micheál Breathnach ar feadh

scaithimh agus bhí sé féin agus a dheartháir Joe ar fhoireann mhionúir Chumann Micheál Breathnach a bhuaigh Craobh an Chontae sa bhliain 1976.

Údarás na Gaeltachta

Nuair a bhí Micheál ina dhéagóir ghlac sé páirt sa mháirseáil stairiúil a bhí ag Cearta Síbhialta na Gaeltachta, aimsir na Cásca 1974, máirseáil a bhí ag éileamh ar an rialtas ag an am go mbunófaí Údarás Gaeltachta, a bheadh tofa go daonlathach ag pobal na Gaeltachta. Is tráthúil mar sin gur le hÚdarás na Gaeltachta a thosaigh a shaol oibre in 1980 mar Oifigeach Forbartha faoi oiliúint, an bhliain a bunaíodh an tÚdarás ‘leath-dhaonlathach’, tar éis seisear den 13 ar an mBord a bheith tofa go daonlathach i dtoghchán a réachtáladh i mí na Nollag 1979.

Tá éis tamaill san Ardoifig cuireadh go Gaoth Dobhair é, áit a chuaigh i bhfeidhm air go speisialta an méid daoine

Príomhfheidhmeannach Údarás na Gaeltachta, Micheál Ó hÉanaigh

a bhí tagtha abhaile ó Ghlaschú le dul ag obair ar an eastáit tionsclaíoch.

Nuair a d'iarras dhó an bhfaca sé mórán difríochta idir an tÚdarás atá anois faoina chúram agus an eagraíocht nuabhunaithe a bhí ann in 1980, dúirt Micheál go bhfuil an cúram céanna orthu i gcónaí, is é sin “forbairt a chur chun cinn sa nGaeltacht, forbairtí eacnamúla, sóisialta agus cultúrtha”, ach go bhfuil na coinníollacha difriúil anois.

“Tá muid go mór faoi shrian ag rudaí Eorpacha, rud nach raibh an t-am sin,” a dúirt sé, “ach tá an tÚdarás ag iarraidh a bheith chomh réamhghníomhach céanna, ag aithint deiseanna forbartha, idir acmhainní mara, turasóireacht agus fuinneamh inathnuaite. Ní shin le rá,” a dúirt sé, “go bhfuil muid ag déanamh neamhaird do na monarchana,tá an-deiseanna ann le hais mar a bhí, leis an leathanbhanda.... Tá muid in ann gnó a réachtáil chomh héifeachtach céanna, abair i gConamara, i nGaoth Dobhair, i gCorca Dhuibhne, fad is go bhfuil an t-idirlíon againn agus is cuma cá bhfuil an gnó suite....”

Tráchtann sé ar na tionscail i gCois Fharraige, Mylan, Cambus, Proxy, HID agus Fintrax, atá “ar chaighdeán domhanda” agus “fostaíocht d’ardchaighdeán” le fáil iontu. Tuigeann sé gur dúshlán é a chur ina luí ar dhaoine óga na linne seo go bhfuil deiseanna maithe fostaíochta le fáil sa mbaile sna réimsí ar nós teicneolaíocht an eolais agus innealtóireacht.

“Sin é an fáth go bhfuil agus go mbeidh muid ag cur an-bhéim ar chomhlachtaí d’ardchaighdeán, chomh maith le

acmhainní nádúrtha.”

Tráchtann sé chomh maith ar an turasóireacht agus feiceann sé gur “acmhainn an-mhór” é Slí an Atlantaigh Fhiáin.

“Anois tá muid ar an mapa agus an dúshlán atá againne ná a chinntiú go bhfuil na háiseanna agus na gnóthaí ansin le seirbhís a chur ar fáil do na cuairteoirí,” a dúirt sé liom.

Acmhainní Mara

Is léir go gcreideann Micheál go láidir i bhforbairt na n-acmhainní mara. Meabhraím dhó go raibh go leor dóchais uair amháin as an bhfostaíocht a d’fhéadfaí a fhorbairt i gcalafort Ros an Mhíl ach gur beag éisc a thugtar i dtír ann agus deacracht dá réir an monarcha éisc a choinneáil ag obair. Admhaíonn sé gur beag is féidir leis an Údarás a dhéanamh faoin scéal mar go bhfuil na cuótaí socraithe ag an rialtas leis an Aontas Eorpach agus na iascairí ar an gcósta buailte go dona dá bharr. Ach nach bhféadfadh an tÚdarás níos mó a dhéanamh le feilméireacht éisc a fhorbairt i gConamara a iarraim air? Admhaíonn sé go raibh ‘lag trá’ ann ó thaobh fheilméireacht éisc de, ach go bhfuil ag éirí go maith le polasaí nua an Údaráis, is é sin na feilmeacha beaga a thabhairt faoi scáth Bhradán Beo Teo.

“Beidh muid ag cur an-bhéim ar an bhfeilméireacht éisc ar bhonn inmhathanach. Tá daoine ag rá go bhfuil sé ag cur as don timpeallacht agus tá fadhbanna móra ann ó thaobh úrúisce a bhíonn ag teastáil. Tá na fadhbanna sin uilig le sárú agus tá muid ag obair ar na fadhbanna sin,” a dúirt sé liom.

GACH RATH AR “BISEACH” 2017

Ros na Rún

Maidir leis an bhfeilm éisc bradán a bhí le lonnú i gCois Fharraige, chuireas ina leith gur sheas an tÚdarás siar ón díospóireacht sin agus nach raibh le cloisteáil ach taobh amháin den scéal, taobh na slat-iascairí.

“Is dóigh go bhfuil ceist ann,” a dúirt sé liom, “an raibh an pobal ar chúil na forbartha?” Ach faraor níor iarradh an cheist sin ar an bpobal.

A Fhís don Ghaeltacht

Tá eolas fairsing ag Micheál ar an nGaelacht mar gur oibrigh sé i chuile Ghaeltacht ó thosaigh sé ag obair leis an Údarás. Chuireas ceist air faoin bhfís atá aige don Ghaeltacht. “An fhís a bheadh agamsa, go mbeadh pobal sláintiúil inmhathanach ann, a mbeadh daoine in ann maireachtáil ar chaighdeán maith, go mbeadh siad in ann slí bheatha a bhaint amach, clann a thógáil agus oideachas a fháil. An straitéis atá againne anois, go dtabharfaidh muid faoi fhorbairt eacnamúil, sóisialta, cultúrtha; tá na trí cinn sin chomh tábhachtach lena chéile. An t-aon fháth go bhfuil an tÚdarás ann mar go bhfuil teanga ann, ní féidir dearmad a dhéanamh air sin.... ‘Sí an Ghaeilge an príomhrud. Na pleananna teanga a bhfuiltear ag tabhairt fúthu anois, sílim go mbeidh siad sin mar acmhainn an-tábhachtach agus muid ag dul chun cinn. Tá súil agam gur scéalta dearfacha a bheas iontu uilig, ach beidh toil an phobail i gceist ansin chomh maith, ach ‘sé’n rud is tábhachtaí go mbeidh an úsáid is fearr ar bhealach inmhathanach á bhaint as na hacmhainní uilig. Sin é an dúshlán atá againn agus luaigh mé cúrsaí mara ansin, cúrsaí turasóireacht, deiseanna atá ann ó thaobh fuinneamh inathnuaite agus más féidir linn é sin a bhaint amach, sílim go mbeidh pobal sláintiúil againn.”

Admhaíonn sé gur dúshlán atá ann don Údarás dóthain acmhainní a fháil le pleananna teanga, ar nós cheann Chois Fharraige, a chur i bhfeidhm.

“Caithfidh muid oibriú leis na hacmhainní atá againn agus ní bheidh muid cúthaileach faoi na hacmhainní a fháil. Ach ag an am céanna tá muid ag caint ar 26 ceantar a bheas ag tabhairt faoi na pleananna seo....”

“Ach nach é sin cuid den fhadhb,” arsa mise, “go mbeidh na hacmhainní roinnte ar 26 ceantar agus leath de na ceantracha sin níl Gaeilge ar bith iontu, mar shampla Baile Chláir na Gaillimhe.... Cén fáth a bhfuil sibh ag cur acmhainní amú le ceantair nach bhfuil aon Ghaeilge iontu le caomhnú agus ag gearradh siar na n-acmhainní sna ceantracha ina bhfuil an Ghaeilge fós iontu, cosúil le Cois Fharraige?”

Caithfidh an tÚdarás a bheith “ag obair leis na ceantracha atá dlite le bheith mar cheantracha Gaeltachta” an freagra atá ag Micheál ar mo cheist. “Tá a fhios agam an scéal ar an talamh chomh maith le daoine eile” a dúirt sé liom. “Tá deis acu [na pobail gan mórán Gaeilge iontu] anois rogha a dhéanamh iad féin, an bhfuil siad ag iarraidh bheith mar cheantracha Gaeilge nó nach bhfuil.... má dhéanann siad cinneadh nach bhfuil siad ag iarraidh a bheith sa nGaelacht, bhuel sin é deireadh an scéil fad is a bhaineann sé liomsa. Ach ní agamsa atá an focal deiridh.”

Mheabhraigh mé dhó go bhfuil os cionn 16,000 duine ina gcónaí istigh i gCathair na Gaillimhe agus aitheantas Gaeltachta acu, níos mó ná mar atá ina gcónaí i nGaelacht Chonamara ó Bhearna go Carna!

“Cén chaoi ar féidir cosaint a dhéanamh air sin?” a d’fhiafraigh mé dhó.

“Sin é an reachtaíocht... An jab atá agamsa an reachtaíocht a chur i bhfeidhm.”

Na Comharchumainn Ghaeltachta agus Forbairt Pobail

D’ardaigh mé ceist faoi airgeadú na gComharchumann Gaeltachta: an fíor go bhfaigheann na comharchumainn taobh amuigh den Ghaeltacht níos mó sa deontas bainistíochta ó Phobal ná mar a thugtar do na comharchumainn Ghaeltachta ó chiste an Údaráis? Dúirt sé nach rud é a tháinig sé trasna air agus go gcuireann an tÚdarás “an méid airgid isteach sna comharchumainn is a fhaigheann muid le cur iontu”.

An bhfeicim sé ról d’eagraíochtaí deonacha sa nGaelacht as nós Cumann Forbartha Chois Fharraige, Coiste Pobail na Tulaí, sa bpróiseas forbartha pobail?

“Ba mhaith liom go mbeadh. Bíonn tú ag brath go minic ar an dream céanna a bheith gníomhach agus tabhairt faoi rudaí... Tá sé an-chasta a bheith páirteach in aon rud anois le hais mar a bhí, tá an oiread rudaí a bhaineann le rialacha.... rud a bheadh an-chabhrach ná aiseolas a fháil ó dhaoine, céard iad na constaicí, na heasnamh atá ann, agus bheadh muid thar a bheith sásta a theacht isteach agus cibé cabhair atá ag teastáil ó thaobh na scileanna agus na bealaí éagsúla go bhféadfaí cabhair a thabhairt do dhaoine tabhairt faoi na rudaí seo.”

An tÚdarás, Tithíocht agus Pleanáil

Nach bhféadfadh an tÚdarás a bheith níos gníomhaí ó thaobh cúrsaí tithíochta, mar a bhíodh Gaeltarra Éireann? Níl na cumhachtaí sin ag an Údarás, a dúirt sé liom agus is cosúil go bhfuil sé leagtha síos gur le haghaidh tionsclaíocht amháin agus cruthú fostaíochta a caithfear an talamh atá ag an Údarás a úsáid agus níl an chuma ar an scéal go bhfuil aon fhonn ar Mhicheál an polasaí sin a athrú.

“Má bhreathnaíonn tú ar an méid talún atá ag an Údarás i láthair na huaire tá sé srianta go maith agus leis an fhírinne a rá, bheinnse ag súil go mbeadh chuile orlach cearnógach de sin ag teastáil uainn le haghaidh an bhorrtha atá muid ag iarraidh tabhairt faoi; an fhorbairt eacnamúil, sin í an phríomhaidhm atá againn.”

Ach an é? Mheabhraigh mé dhó, gur caomhnú agus leathnú na Gaeilge mar phríomhtheanga chumarsáide an phobail sa nGaelacht, an príomhfheidhm atá ag Údarás na Gaeltachta do réir na reachtaíochta. Dá réir sin, nár cheart go mbeadh cúrsaí tithíochta lárnach do obair an Údaráis?

Níl cúram na tithíochta leagtha ar an Údarás ach tuigeann sé an fhadhb a bhaineann le tithíocht i gceantar Cois Fharraige, de bharr é a bheith chomh gar is atá sé do Chathair na Gaillimhe, ach dúirt Micheál go bhfuil an tÚdarás “ag brath ar an gComhairle Chontae i dtaobh na rialacha, go mbeidh sé cothrom go maith do mhuintir na háite, nach mbeidh siad praghsáilte amach as ar fad”.

Mheabhraigh mé dhó go mbíodh an tÚdarás ag seasamh siar ón bpróiseas pleanála nuair a bhíodh forbairtí móra tithíochta le tógáil i gCois Fharraige. Cé gur caomhnú na Gaeilge an phríomhchloch ba cheart a bheith ar phaidrín an Údaráis, ní ghlacann sé leis go bhfuil ról ag an Údarás dul ag an mBord Pleanála i gcás forbartha a bheadh ceadaithe ag an gComhairle Chontae a fhéadfadh dochar a dhéanamh don

Ghaeilge.

“Is dóigh go bhfuil muid ag brath ar na pobail áitiúla,” a dúirt sé liom.

An mbeadh an EPA nó an NPWS ag brath ar na pobail áitiúla le dul ag an mBord Pleanála dá mbeadh forbairt á cheadú ag an gComhairle Chontae a dhéanadh dochar don timpeallacht nó don dúlra?

An tÚdarás: ar theip air?

D'iarr mé ar Mhicheál Ó hÉanaigh ar cheap sé gur laigeacht é gur cuireadh deireadh leis an ngné daonlathach den Údarás, gan aon toghchán a bheith ann a thuilleadh le deis a thabhairt do phobal Gaeltachta a ionadaithe a thoghadh ar an mBord. “Níl aon dabht faoi”, a dúirt sé, “go raibh go leor buntáistí ag baint leis sin [toghcháin le comhaltaí a thoghadh ón bpobal].....Ní fhaca mise aon laigeacht ansin riamh.... ach caithfidh mé a rá, agus níl mé polaitiúil anseo, go bhfuil an Bord a bhfuil mise ag obair leo le dhá bhliain ó tháinig mé ar ais, agus anois ag obair mar Phríomhfheidhmeannach, go gcaithfidh mé a rá go bhfuil daoine láidre Gaeltachta air sin, cúigear acu ó Chomhairle Chontae...tá mé ag iarraidh a bheith an-ionraic faoi sin, tá Bord den scoth againn.”

Mheabhraigh mé dhó gurb é an príomhchúram a leagadh ar an Údarás, ná an Ghaeilge a chaomhnú sa nGaeltacht agus í a leathnú mar theanga pobail, ach gur a mhalairt atá tarlaithe. Nach bhféadfaí a rá go bhfuil teipthe ar Údarás na Gaeltachta?

“Is dócha go bhféadfadh daoine a bheith diomúch faoin gcaoi a bhfuil rudaí imithe ar bhealaí éagsúla. Ach tá mise ag tabhairt faoin bpost mar Phríomhfheidhmeannach ar bhonn

SEÁN KYNE TD

Aire Stáit & TD do Gaillimh Thiar/Maigh Eo Theas

Bóthar an Spidéil, Maigh Cuilinn, Gaillimh J91 TY84
An Bóthar Mór, Gaillimh H91 K8X8

Tel: +353 (0)91 868 111
Email: sean.kyne@oir.ie

Ag obair ar do shon i nGaillimh agus i nDáil Éireann

www.facebook.com/seankyneTD
www.seankyne.ie
[Twitter@seankyneTD](https://twitter.com/seankyneTD)

dearfach, tá mise ag iarraidh go mbeidh an Ghaeltacht níos fearr i gceann cúig bliana ná mar atá sí anois, ar na bealaí sin ó thaobh fostaíochta, ó thaobh daoine a bheith in ann fanacht san áit, ó thaobh na teanga de.... Sin dúshlán, ach marach go bhfuil mé dóchasach gur féidir athrú chun maitheasa a dhéanamh ní bheinn ag tabhairt faoi.”

Labhair Micheál faoin stráitéis nua atá ullmhaithe ag an Údarás ó thaobh jabanna a chur ar fáil a bheas bunaithe ar scileanna, ar acmhainní, agus ar ceangal cheart idirlín a bheith sna ceantracha Gaeltachta.

“Má bhreathnaíonn tú ar na monarchana atá i gConamara anois, na cineálacha tionscail, na cineálacha scileanna atá siad sin a chuartú, an mbeidh na gasúir, agus iad ag dul ar scoil agus go leor acu ag breathnú chun cinn ar choláiste agus mar sin, an mbeidh siad ag rá, ar cheart dom eolaíocht beatha, teicneolaíocht faisnéise, innealtóireacht, a dhéanamh más mian liom go mbeidh mise in ann jab a fháil i nGaeltacht Chonamara?”

Sagcomhthéacs sin luann sé na comhlachtaí teicneolaíochta éagsúla atá lonnaithe i gCois Fharraige a bhíonn ag cuartú daoine le scileanna: Mylan, Cambus, Proxy, HID, Fintrax.

An Diaspora a thabhairt Abhaile

Dúirt mé leis go bhfuil an chuma ar an scéal go bhfágтар anois faoi na monarchana a gcuid earcaíochta féin a dhéanamh beag beann ar gur ceantar Gaeltachta é agus beag beann ar an nGaeilge. Is léir óna bhfreagra go bhfuil faoi iarracht i bhfad níos mó a dhéanamh le diaspora Gaeltachta a mhealladh le thíocht abhaile agus na postanna maithe atá ar fáil sna monarchana a líonadh. Nár tháinig a thuismitheoirí féin abhaile ó Bhostún, le go mbeadh deis aige féin agus a dheartháireacha fás aníos sa Ghaeltacht?

“Tá na comhlachtaí ag cuartú oibrithe le scileanna. An rud atá muide ag iarraidh a dhéanamh ná a chinntiú go bhfaighidh siad oibrithe le scileanna le Gaeilge, chomh fada agus is féidir.... Mar tá daoine amuigh ansin agus go dtagann an t-am go mba mhaith leo a theacht abhaile tá muide ag iarraidh a bheith cinnte go n-aithneoidh siad na deiseanna atá ann agus go ndéanfaidh muid cineáil cleamhnais idir iad féin agus na comhlachtaí....Tá an domhan faighte an-bheag, tá sé i bhfad níos éasca anois teagmháil a dhéanamh le daoine. Caithfidh muid an obair a chur isteach ann. Tá muid díreach ag tosaí ar thionscnamh diaspora na Gaeltachta, leis na daoine atá thar sáile a aithint. Bhí an tÚdarás ag déanamh an-obair air seo fiche bliain ó shin le Post Baile. Caithfidh muid anois tógáil air sin, ag úsáid na meán nua; tá sé i bhfad níos éasca anois na mar a bhí fiche bliain ó shin leis na meáin shóisialta agus mar sin.”

An déagóir a bhí páirteach sa mháirseáil ó Bhearna go Carna 43 bliain ó shin, agus muid ag éileamh Údarás na Gaeltachta daonlathach, tá sé anois i gceannas na heagraíochta. Céard ba mhaith leis a bheith bainte amach aige tar éis a thréimhse cúig bliana sa bpost? “Fostaíocht bhuanaithe agus mhéadaithe, níos mó daoine Gaeltachta fanta sa mbaile agus fillte ar an mbaile mar gheall ar chuid de na postanna sin, dul chun cinn suntasach feicthe ó thaobh fhorbairt na turasóireachta sa nGaeltacht, forbairt na hacmhainní mara, forbairt fuinneamh inathnuaite agus na pleananna teanga ar an talamh agus á gcur i bhfeidhm go héifeachtach.”

Ní beag an méid sin.